

KAKO BIVA I KAKO NE MORA DA BIVA

Albert*

... Preko puta Bazena i Stadiona na Tašmajdanu, ispred garaže »Interkomerca«, gledam jedno lice koje mi nešto znači. Poznato lice. To je moj školski drug, iz Realke — Albert Melamed! To je jedan deo mene, jedan od onih mojih delova koji su se raštrkali po svetu, koje s vremena na vreme skupljam kao rasturene staklence sa uskovitlanim dugama u srcima prozirnim, i, uzalud, pokušavam — da se konačno sastavim. Albert Melamed! Melamedove kase i sefovi iz Vuka Karadžića ulice! Da li se na mlečno-staklenoj firmi radnje njegovog oca nalaze neki kečevi-herčevi, pikovi, trefovi i neka romantična glava? Da li se »bilo«, »jeste« i »biće« zaista toliko izmešalo u mojoj glavi da čine jedno obično »jesam«? Na meni je, ako želim, da sastavljam i opet rastavljam slike, ali samo zato da bih ih sačuvao od propasti, da bih uneo neki čaršijski red među lelujave eksponate, kao što se to radi u muzejskim vitrinama koje u nizovima stoje jedna do druge u jednoj velikoj »glavi« što pamti. Muzej je, dakle, »jeste«. Kad na muzej-jeste tresne nemačka bombetina od hiljadu kila, onda muzej »nije«. Vreme? Vreme, sudija! Bez sudije nema vremena. Ali kako uopšte može da ima i nema vremena? Za imanje i nemanje uvek je potreban neko. Bez nekog nema ni nemanja ni imanja. Bez nekog nema ni vremena. Bez vremena ne postoji niko. Bez ikog ne postoji vreme... Iako još postoji, Albert nema vremena. A ugojio se Albert, ugojio se onaj mršavi dečak s crnom francuskom pelerinom i pravim francuskim resičastim »r« koje mu ružičasto treperi. Doleće Albert kao mali fantom Pariske opere na krilima svoje pelerine, dolepršava iz nekog francuskog mračnog, svodastog pansiona s kaluđerima ulatinjenim, i spušta se na daske škripavog poda Crtaće sale beogradske Realke. Mirišljav seda u moju skamiju. Reč po reč — i nas dvojica se gadno pomakljamo! Na njegovom visokom čelu nabubri i bukne jedna debela žila. Ja mu zadam jedan kroše, pa jedan aperkat posle toga, a on počne da me grebe. Očigledno: taj Melamed ne ume da se boksuje. A zna tolike priče o gladijatorima i Cezaru more turim ti

* Sva imena su autentična. — prim. autora.

salamu. I uopšte, pitam se ja u Realci: šta li znače svi ti melamedi i altaraci — sve ovo prezimensko naizmenično filovanje u zemlji Srbiji, što će reći kataloško audio-vizuelno štrecajuće prozivanje: *deder — Lazović — Đokić — Kario — Mitić — Murgačević — Gabaj — Pavlović — Altaras — Nikolić — Petrović — Davičo — Maksimović — Jovanović — Melamed?* ... Ja isprva mislim da profesori jedne prozivaju po prezimenu a druge po imenu, jer za mene Kario, Altaras, Gabaj, Davičo i Melamed nikako ne mogu da budu prezimena, već više kao imena ili ti nadimci. Ali saznajem i njihova imena: jedan je Leon, drugi je Isak, treći je Edi, četvrti Albert i tako dalje. Čudna neka biblijska i filmska imena! *A onaj što ti je ostavio svoj ručni rad na licu, da znaš: nije ništa drugo nego — Jevrejin!* — kaže meni jedan »-ić«. I ja sam dasu izboksovao, dragi moj »-iću«, pa smo kvit! A sad mi kaži šta ti znači to — Jevrejin? *Jevrejin znači čifutin, a šta znači čifutin nemam pojma!* — kaže meni moj »-ić« i odjuri u Realkino dvorište, kaldrmisano alaturka, jer zvoni za veliki odmor. Tako ni ja nemam pojma šta je to Jevrejin. Vidim da je to dečko koji se grebe, koji ne ume da se boksuje. Počinjem da ga malo sažaljevam jer sam jači od njega; ali kad Albert počne kao iz rukava da odgovara na sva profesorska pitanja i da čak ispravlja zajapurenu suplentkinju iz francuskog, počnem da ga cenim i da ga se pomalo pribojavam. A ne znam zašto. Na odmoru, Albert vadi jedan lud sendvič iz svoje aluminijumske kutije (iz sefa za sendviče!) i meni večno gladnom daje pola. Drugar. Na času, Albert mi šapuće francuski, ali ja od toga nemam mnogo vajde, jer ja francuski ne razumem ni kad se glasno govori. Albert mi šapne »kant-il« a ja izgovorim »kandil« a profa Raško mi kaže, Kretenu nisi ga dobro čuo, jer to nije nikakvo kandilo — koje ću ti ja pre ili posle zapaliti, pošto se budeš upoznao sa naličjem moje koščate šake! Ali Albert mi šapuće i srpski, te u ovim redovima koje ispisujem ima dosta i Albertovih reči. Albert mi se sviđa kao drug i ja mu razneženo kažem da je on jedan pravi pravcati čifutski laf, a on, ni pet ni šest nego opet počne da me zverski grebe po licu. Ja udarim flastere i najzad uzmem Vukov rečnik i nađem reč »Čivutin« koja znači *der Jude* a latinski *Judaens*, a to je, opet, Jevrejin, a sve u svemu, to je neka vera koja se razlikuje od pravoslavne. Ah zato svi oni izidu iz učionice kad uđe profa Šibica da nam predaje katihizis! Hristos je bio Jevrejin, kaže profa i tako lepo govori o njemu, a ovamo Jevreji beže iz učionice kad Šibica treba da govori o jednom njihovom zemljaku. Ništa mi nije jasno. Međutim, tu ipak mora da postoji neka razlika! Albert se i bolje oblači od mene, i bolje se hrani od mene, i miriše na »Merimu« toaletni sapun, i ne mora da uči veronauku! Doduše, i on ide kod nekog tamo rubina ili rabina koji ga davi, ali ja to ne vidim, to davljenje se ne odvija pred mojim očima i zato je Albert za mene nešto pošteđeno, izdvojeno, nešto kao putertajh u poređenju sa crnim furundžijskim hlebom koji sam ja. Ali ovaj brat zvani ja mira nema i »Ajvanha« negde smota od sera Valtera Skota i na jednom mestu u toj knjizi pronade

jednog starog Jevrejina koji mnogo lepu kćerku ima i sa njom se stalno seljaka iz jednog mesta u drugo, iz jedne države u drugu. Pri tom on u svakoj pauzi svoju skrinju s lovom otvara i kontroliše da li je sve na svom mestu. Pri tom on strasno uživa u svojoj lovi. I zato njega nespokojno pita kćerka njegova, lepotica prava: Je li, tata, zašto ti stalno zaviruješ u tu svoju skrinju s blagom, čovek može steći utisak da si veliki srebroljubac? E, kćeri moja, kaže stari Čiva, nisam ja srebroljubac! Ja sam veliki životoljubac i čuvam bele pare za crne dane: jerbo mi Jevreji nemamo svoju zemlju-državu i zato moramo da se selimo iz jednog kraja sveta u drugi, usled potera ljudskih i psećih, a za to treba dosta para. A da bi imao dosta para, Jevrejin mora mnogo da radi i mnogo da se dovija i kombinuje i obrće i sve to zato da bi u datom trenutku — nolens volens — mogao da plati podvoz, kvartir i kost! — I sad meni pukne pred očima zašto Albert mora stalno da se seli — te u Francusku, te u Srbiju, a njegov čukun-čukun-čukundeda da hvata poslednji španski čarter-jedrenjak na liniji luka Palos — Ušće Neretve, dok Kristifor Kolumbo, mornar, jedri iz iste luke ali u suprotnom smeru, da otkrije Kitaj. Onda ja dam Albertu pola moje pomorandže na malom odmoru, jer čovek mora da jede jaku hranu zbog napornih putovanja po svetu. Realka mu je samo privremena, tranzitna stanica na putu između dve strane države...

... Albert-čovek me gleda kako mu se približavam od preko puta bez vrskaputa i preko moga ramena ugleda Tašmajdanski bazen, navru mu suze na oči, i on sad kroz te riblje oči vidi brisan prostor na mestu Majdana, pa teniskog igrališta BTK (mjuzik maestro, pliz!), pa Bazena, i na tom mrkom vremenu i prostoru između »thirty-forty« i »Soko-Štarka« ugleda rjepinski prizor u utrilovskom ambijentu: u ritama stoje gomile muškaraca, žena i dece sa štapićima sumpora do kraja zarivenim u srca, sa žutim čepovima u grudima, čepovima veličine dvodinarke, dukatima bez sjaja, žumancima pakleno tvrdo kuvanih jaja isečenih u kružice i bodljikavom žicom koje krasí zvezda Davidova, u kružice koji kao žute oči bez suza bulje bez nade u čovečanstvo i nas dvojicu: u moja leđa i Albertovo lice sa visokim čelom i nabreklom žilom-kucavicom na njemu, kao pred naše krošee i grebanje. U toj gomili Albert spazi svoga oca, majku svoju, sestru, brata — mališane, što broje dane, gleda kako onaj sumpor u grudima njihovim počinje da se puši, puši, sve više i više, dok ih dim sve ne proguta. Oblak dima se diže, ostavlja za sobom miris badema, odlazi ka nebu, a dole se ukazuje smaragd bazena u koji veselo skaču golišavi mladići kao devojke i golišave devojke kao mladići, dok iz bučnih zvučnika Bazena izviru pomalo jezivi, zloslutni zvuci »Kose«, »Zlatnih zuba«, »Prstenja«, »Medaljona«, »Veštačkih vilica«, »Lutkica« i »Cipelica«... Albert se nekako izvlači i beži u Split, pa zatim u Italiju. Sad je trgovac u Haifi (štedi pare za novu selidbu) i prodaje »Jaffa« pomorandže našoj trgovačkoj mreži. Došao je u garažu »Interkomerca« da mu poprave njegov Ford, da mu zamene neki vitalni deo koji je izgubio, koji se ne može naći ni na jednom drugom

mestu u Beogradu, sem na Tašmajdanu. Zato je i pristao da ponovo dođe na Tašmajdan. Ali zašto jedino zastupništvo Forda mora da bude baš na Tašmajdanu? — Pita me Albert privatno . . .

Taj vitalni deo motora drži Albert u ruci: njegov je oblik valjkast, liči na neku kratku epruvetu, na oba kraja zatvorenu i podseća na ono staklence, kao lipstik, sa jevrejskom svetom vodicom, što stoji prikačeno u ragastovu belih dvokrilnih vrata na ulazu u stan porodice Levi u Uzun-Mirkovoj ulici, a svrha mu je da porodicu sačuva od nedaća ovoga sveta . . .

David

. . . Staklence puca od eksplozije jedne nemačke aprilske bombe a vodica curi niz ragastov kao krv anemičnog Isusa. Sveta vodica kaplje a ja, po običaju, zvonim na vratima moga druga Davida-Dakija Levija. Čujem korake . . .

I uopšte stalno čujem korake: dečje, dečačke, devojačke boc-kave, vojničke tupe i trapave sa šunuglama prošarane; životinjske korake, administrativne korake, prve korake, poslednje korake . . . sum-pornu maglu što korača na mekim mačjim šapicama i zagušljivo se uvlači u pukotine sećanja i sećanja . . . Daki, nema veze: hajdemo da opet prošetamo korzoom! Daki skine žutu značku i stavi je u džep, i tako više nije Jevrejin. Šetamo Knez Mihajlovom od »Krone« do »Ruskog cara«, ali Daki ne šeta više spokojno kao pre značke. Kogod ga vidi, pomisli: Ovaj šeta bez značke! Ali u većini slučajeva zapravo sâm Daki pomisli da to svako pomisli. Znaš, kaže meni Daki, meni ova šetnja preseda. Hajdemo kod mene da igramo mice. Važi, kažem ja, a krivo mi je što ne mogu da šetam, jer sam mlad. Ulazimo u mračnu kapiju njegove kuće a mene ošine pogledom Dakijev hauzmajstor koji sad na rukavu nosi hakenkrojč! U njegovim vodnjikavo-bodljikavim očima neki otvoreni perorezi i drugi bodeži, a o pojasu mu visi pištolj u futrolji. Gore, u stanu, pita mene Daki poverljivo: Da li imaš nekog pravog prijatelja u gradu Zemunu? Imam, al' Zemun je sada inostranstvo. Mišu, na mostu te legitimišu. Ako uspeš da pređeš preko mosta, prešao si jednu veliku prepreku. Naročito ako si Jevrejin. Most predstavlja one biblijske iglene uši kroz koje, u pogrešnom prevodu, treba da prođe kamila. U tačnom prevodu to glasi: Kosta, prevedi me preko mosta! Ali Kosta za tu uslugu traži grdne pare. Sve pare koje imaš. A kako ti je život u pitanju, hvala na pitanju loše, ti Kostu ne možeš da lažeš. Daš mu sve pare koje imaš, pređeš u Zemun — Zemlin, a tvoj otac, majka i mali brat besplatno pređu preko mosta — na Sajmište . . .

Sâm ulazim u kapiju Dakijeve kuće. Odjekuju moji mladićski koraci. Odjekuju još nečiji koraci, ali iz suprotnog pravca. *Ko to ide?* — pitam ja. *Hauzmajstor s hakenkrojcom!* — odgovara to prokletu folksdojčersko ono što je tako iznenada zaboravilo rajnu srpsku šprahu. *Wo gehen Sie hin?* — pita ono mene. *Šta se to tebe*

*tiče?! — odgovaram ja njemu. Tiče me se, kaže to, jer ti ideš kod one, čifutske svinje koja nam je utekla! Baš dobro! — kažem ja i svom snagom pesnicom udarim Hakenkrojca u stomak. Nizak udarac, na po puta između lica i mošnica. On na nemačkom izusti UH i presamiti se a ja ga još munem kolenom u njegova dva *ich-ich* i tek sada shvatim šta sam učinio; uhvati me takav strah da i sâm izustim UH (na srpskohrvatskom) i počnem da izmičem kao svaka kukavica. Hakenkrojc uspe da izvuče revolver i uvuče malo vazduha, da pomoću revolvera opali u mom pravcu a da pomoću one male količine vazduha vikne: *Hilfe, Komunisti!* Kako je u ovakvim situacijama jako nezgodno biti komunist, ja izletim iz kapije i pojurim Uzun-Mirkovom do Realke. Od Realke pored »Srpskog kralja« i Krstićeve kožarske radnje do »Krone«, odatle Knez Mihajlovom do Terazija, od Terazija do »Koloseuma« i tamo ulećem u onaj pozamanterijski pasaž gde se zapetljam u gajtane i rojte, prevrnem pozamanterijski točak i, kao da patim od akutne manije gonjenja, odjurim u Balkansku ulicu. Zalupim mala vrata iza sebe i uletim u jednu kapiju preko puta. U toj kapiji malo postojim čekajući da vidim da li će neko da se pojavi iz pasaža. Ali niko se ne pojavljuje i ja sad malo mirnije odlazim kući. U ušima mi još odjekuje hanzmajstorov folksdojčerski vapaj *Hilfe, Komunist!* Možda zato što je to prvi (i poslednji) čovek koji me tako naziva...*

Arpad

... Drugi jedan Levi, po imenu Arpad, sirotinja i golotinja prava, radi kao korespondent za nemački jezik u kancelariji moga ujaka, čoveka poslovnog. Za tu uslugu koju pruža mome ujaku, Arpad prima na ruke tri stotine dinara mesečno; dakle, bednu lovu u vidu usluge. Nesporazum je u tome što Arpad misli da svojim radom čini uslugu mome ujaku a moj ujak, opet, misli da platom koju daje Arpadu čini uslugu Arpadu. Ja se družim sa Arpadom u njegovim slobodnim časovima i pravim mu društvo dok on konzumira ručak u jednom od mnogih beogradskih *restaurants-a* — aščinica u Dečanskoj ulici, preko puta moje male Terazijske škole. Te aščinice vode Arnauti koji dovikuju kroz šuber drugim Arnautima: »Fasul ean!« — »Eno puneno!« (ovo znači: jednu porciju punjenih paprika), a gostima koji su obovali: »Fala i do viđena!«. Te aščinice mnogo podsećaju na fine pariske restorane, ako ni po čemu drugom, ono bar po jelovniku koji stoji na ulici ispred radnje. Kulturna stvar na orijentalni način — da se gosti unapred upoznaju i sa sadržinom aščininih šerpenja i lonaca, i sa cenom, brate! To je zapravo jedna manja crna tabla na tri nožice, ispisana belom kredom. Na jelovniku su obično samo dva jela: pasulj s govedinom i pasulj bez govedine. Ali kako aščije nisu baš mnogo vične kaligrafiji, obično počnu da pišu po tabli krupnim slovima, pa kad im ponestane mesta na tabli, završavaju sitnim; kao na primer: *FASUL SAs gov. 2 din.* — a ispod toga: *FASUL BĚz gov.*

1 din. I skraćenice su među ašćijama popularna stvar. Arpad obično naruči »fasul bez gov.« i pri tom Arpad goropadno pominje moga ujaka — poslodavca kao nekakvog eksploatatora radne snage za male pare, ali, izvini, jebaće mu majku komunisti. On je to mislio na moju babu, ali ne fizički. Arpad je završio Braninu trgovačku školu i na ulici često sreće svoje kolege iz Brane, kojima se ljubazno javlja. On je stariji od mene i daje mi časove iz poznavanja ženskog tela. Ja te časove pohađam sa većim interesovanjem i kompleksom krivice nego časove matematike koje mi Arpad takođe daje u vidu kondicija. Arpad nema ni oca ni majke, niti ih se seća. Proklinje nekog gospodina Jehovu Zebaota, a na ovom svetu, kaže, voli samo gospodina doktora Šenfajna koji ga je podigao i toplo preporučio mome ujaku kao inostranog korespondenta. Taj gospodin doktor Šenfajn, ili, u prevodu, Lepifini, pravi je Arpadov dobrotvor. On pred vratima svoje kuće nalazi tuđu veškorpu sa jednom malom bebom u benkici na kojoj popljunutom mastiljavom olovkom piše: »Arpad L., dete«. Gospodin doktor Šenfajn preduzima dalje korake da dete Arpad poraste i završi Braninu školu u Mišarskoj ulici. Dakle, iz ovoga jasno proizilazi da se Jevreji međusobno pomažu. U Beogradu, u poslovnim krugovima, cirkuliše krilatica da Jevrejin pomogne drugom Jevrejину jedanput, pa onda još jedanput, pa kad ovaj i drugu šansu proigra — treću ne dobije! Treću, obično, uzme sâm. Moj ujak kaže, Jesi li ti nekad video Jevrejina da prosi? Nisi, dabome. A Srbina? E, moj brajko, kad bismo mi Srbi hteli da se tako lepo međusobno pomažemo kao Jevreji, gde bi nam bio kraj! Ja lično ne volim tu sortu, ali Jevrejina uvek rado zaposlim u svom birou. Da znaš: Jevreji su dobri radnici a zli konkurenti. Mene će onaj Kabiljo da upropasti oduzimanjem mojih mušterija, završi moj ujak. A ja tog Kabilja zamišljam kao nekog kabaljerosa Truhilja sa sombrerom na kome piše Valencija — Konkurencija; on jaše pored Panča Vilje i lasom hvata ujakove mušterije. Tako vam je to na slobodnom tržištu. Onda na to slobodno tržište tresne jedna velika nemačka bomba — podrumara i raznese i kancelariju moga ujaka i moga druga Arpada na radnom mestu i Kabilja i gospodina doktora Šenfajna i svu konkurenciju. Moj preživeli arijevski ujak često uzdahne i kaže, Eh, gde bi nam svima bio kraj da ne pade ona švapska bomba...

Kod Horhea

... U kući moga novog prijatelja i stanodavca Horhea Estrade, u Los Anđelesu, u trenutku kad nešto dalje od našeg kraja zvanog Vestvud Vilidž, pokraj Uilšajr Bulevara, ubijaju Roberta Kenedija, sedimo za okruglim stolom i večeramo nas osmorica — zapravo sedmorica mladih stipendista i domaćin, Meksikanac (Horhe), Englez, Francuz, Amerikanac, Namac, Arapin, Japanac i Jugosloven srpskog porekla (ja). Mi još ne znamo da jedan Amerikanac arapskog porekla upucava Kenedija. U razgovoru, slučajno pomenem Jevreja. Ara-

pinu iz ruke ispadne masivna viljuška i tresne o tanjir. Tišina. Mrtva. Prvi progovori abonirac i stanar Amerikanac s frontijerskom bradom:

Amerikanac: Svi smo mi ljudi jednaki.

Japanac: Mi, se, borimo, za, OS-vajanje, tržišta! Haha!

Meksikanac: Ja već deset godina uporno odbijam da primim američko državljanstvo!

Jugosloven: Svi smo mi ljudi jednaki. Molim još jedno parčence hleba.

Nemac: Eh, jadni Jevreji...

Arapin: Sve bi ih trebalo uništiti!

Englez: Tačno, sve bi Amerikance trebalo uništiti! Dodajte mi taj užegli buter, pliz!

Francuz: Eh, jadni Arapi... Dodajte mi bocu tog užasnog američkog vina!...

Ridobradi

...Oteglja se stara beogradska Aleksandrova ulica u nedogled; a s njene leve strane, kad pođete od Skupštine ka Cvetku, dugačak niz telalnica koje drže Jevreji. U ovim prizemnim starudarnicama prodaju se i kupuju samo polovna odela, nošene haljine i cipele. Možete ovde doneti i potpuno novu robu, ali onog trenutka kad je tu unesete — ona je polovna! Ulazim u jednu od njih držeći pod miškom u novine zavijene ujakove gotovo nove pantalone od engleskog štofa iz ugledne radnje »Fintex« sa Terazija. Nameran sam da ih, bez ujakovog znanja, prodam. Koliko tražiš za te bivše pantalone? — pita me stari telalin sa retkom, kovrdžavom ridom bradom. Na glavi mu crni umašćeni čelepuš. On je jedino živo biće u tom velikom starom sanduku od radnje, kovčegu nabijenom svim mogućim odelima koja kao da su skinuta sa svih mrtvacu ovoga sveta. Tražim sto dinara! Tako? Znači, tražiš moju smrt! Ne, gospodine, tražim samo sto dinara. E, batice, ja ne znam ni kako izgledaju sto dinara. Ako želite, gospodine, ja mogu da vam ih opišem. Nemoj da se trudiš, batice, nego lepo vrati ove pantalone tamo gde si ih i ukrao. Pardon! Ja nisam lopov. Ništa ja ne znam, vidim te prvi put u životu, a ako te budem video i drugi put, to će sigurno biti na policiji. Ja policiju, doduše, poštujem, ali je ne marim. Dobro, koliko vi dajete za ove pantalone? To što bih ja za njih dao, ti nikada ne bi uzeo. Zato, idi kući, bato. Pusti me da polako umirem. Radnja propada, sve propada... Ali meni treba novac za bioskop, za piroške, za gemiš kod Peliša i sladoled parfe kod Toskanija. Ja moram da gledam film »Qvo vadis, Domine?« sa Ramon Novarom u gl. ul. Meni niko ne daje džeparac kao ostaloj srpskoj i jevrejskoj deci u razredu, zato se snalazim na svoj način i — grešim. Grešim, naravno, Domine, jer utaja i prodaja ujakovih rezervnih pantalona predstavlja jednu

protivustavnu stvar. Na dobrom sam putu, kažu, da postanem maloletni delikvent i zaglavim neki popravni dom, Domine! Ali čini mi se da mene odrasli ne razumeju. Da ja njih ne razumem, to mi je već jasno kao dan. Već sam se zarazio: uživam u mirisu telalnice. Za mene je to miris novca. U Jevrejinovom glasu zveckaju napoleoni i srebrne pedesetice. Za njih možeš sve da kupiš. Novac ti donosi i zaborav i grižu savesti. Ja nisam prvi put u telalnici, nisam prvi put ni u ovoj telalnici Riđobradog; ali Riđobradi se pravi da me vidi prvi put u životu: zna on mene vrlo dobro, jer mu te iste pantalone prodajem već po treći put, a moja ih baba već dvaput otkupljuje od njega parama za pijacu, da ujak ne bi otkrio krađu i da me ne bi definitivno isterao iz kuće u kojoj mi roditelji umiru u svoje vreme. Riđobradi zna da mu pantalone prodajem za pedeset dinara i da ih već sutradan moja baba otkupljuje za sto! Trakalica. Riđobradi voli da vodi poslovne razgovore, jer to mu je strast. On je i trgovac i psiholog. On pantalone moga ujaka neće ni za živu glavu da proda nekom drugom, već samo mojoj babi. Ali i on mora od nečega da živi, i on mora da plaća režiju, i njega, kao i moga ujaka, polako ubijaju kriza i jevrejska konkurencija. Riđobradi takođe oseća da ja još nisam potpuno izgubljen slučaj, da još nisam postao pravi javni delikvent i da moja afera još nije zrela za policiju. Ali i baba i ja ipak strahujemo da Riđobradi ne proda pantalone nekom trećem licu. Vidim ga i čujem kako i po treći put govori mojoj uznemirenoj sekantnoj babi da za te pantalone ima mušteriju, jednog jako zainteresovanog i ozbiljnog kupca — za sto pedeset! — ali da ipak neće da mu ih proda. Daje ih babi za sto dinara, kao i obično, jer mi smo njegove stare i stalne mušterije i njemu je drago što ovo nije samo trgovina već i neka vrsta njegovog javnog učešća u pedagoškom popravljanju jednog ponesenog pa upuštenog dečka, u čuvanju mira i spokojstva jedne uznemirene porodice i zaštiti ustavnih prava građana naše kraljevine koja se već ljulja. Ali, šta ćete, gospođo, zaključuje Riđobradi, svi se mi nalazimo u istom sosu: Jugoslavija je naša zajednička otadžbina (Riđobradi je poreklom iz Šapca) i kad dođe stani-pani, delićemo i sudbinu kao braća, što i jesmo . . .

Efraim

. . . Lep proletnji dan u Beogradu. Džep mi pun para od jednog teško zarađenog honorara za prevod jednog jevrejskog mjuzikla. Upravnik pozorišta mi kaže da će komad krenuti krajem sezone. Valjda hoće. Neki krenu, neki nikad ne krenu a ti onda sanjaj Marela tantijeme! Tako je to s pozorištem. U tom mjuziklu se jedan zove Efraim. Ali taj Efraim je izmišljen. Ja znam jednog pravog Efraima . . . Dok Jeftić upravlja Jugoslavijom, meni prilazi taj pravi Efraim, Jevrejin poreklom iz Odese, i pruža mi parče hleba. On je lekar, dobar lekar, humanista. Voli me kao sina. Čak želi i da me usvoji, jer nema

dece a ja nemam roditelje. Ali ja ga povređujem. Ne telo, dušu mu povređujem, a to njega mnogo boli, jer duša mu je dvaput veća od tela. Povređujem ga iako mi on kupuje lep zimski kaput kod »Tivara«. Cvokoćem i on se sažali. Ja ga povređujem i to sebi ne mogu da oprostim. Ujedem ga kao ono pseto koje hraniš. Valjda zato što i mene ujedaju. A možda i zato što sam po prirodi kvaran. Mada ljudi kažu da se čovek nikad ne rađa kvaran. Pokvari se kasnije. Kao svaka pokvarljiva roba. Držati na suhom i hladnom mestu! A Efraim siromašnim pacijentima ne naplaćuje vizitu. Bogati pacijenti, pa čak i neke krunisane glave, poklanjaju mu zlatne tabakere s posvetom... Jedan ulični mangup iz pustog ćefa neće da me pusti da uđem u kapiju Efraimove kuće. Efraim to vidi sa balkona i siđe u kapiju da mangupa nauči pameti. Ne tuče ga, čak ga i ne dotakne već samo prebledi, pred njim, a crne oči mu postaju još crnije. Mangup se uplaši i pobegne. I ja se uplašim, umesto da skačem od radosti što me jedan tuđ čovek toliko voli. I još Jevrejin. Ali ja sam jedan ostavljen, uvređen dečak, ponižen i uplašen dečak na ivici delikvencije i demonolatrije, i, kad je neko prema meni dobar, samo umem da se lepo, biranim rečima, imitatorski zahvaljujem, ali zahvalnost, u dubini duše, ne umem da osetim. U mom životu, međutim, vlada neki nered koji ne mogu da razumem; u mom stomaku, slutim, stoji neki hladan nož čija me oštrica stalno pecka a vršak stalno bocka. U mojoj glavi neka sramota koju stalno skrivam, neka greška u instalaciji koju svet ne sme da vidi. Često pocrvenim bez razloga... Prohodam i umesto da, prvo, učinim prvi korak, ja prvo učinim drugi, i zato kao da neprestano koračam nekom stazom punom rupa u koje mi upada svaka noga; bar da mi upada svaka druga; dok neko lepo gazi samo po ravninama između rupa. U trenutku kad suđaje pokreću zamajac našega života i daju nam ritam, stil i stabilnu ravnotežu, kao da mi osovina zariba, kao da gubim svoj momentum i postajem rascentriran kao točak staroga bicikla; šepam, spotičem se i udaram čas o drvo čas o zid, i upadam čas u jarak čas u stid — a ne znam zašto. Možda zato što mi majka, dok me pod srcem nosi, oseća više strepnju no spokojstvo; možda zato što češće slušam reči kao što su, »neću ja još dugo«, »poludeću!«, »kad umrem...«, »otrova mi dajte!« nego reči kao što su, »tata je došao«, »deco, ručak!«, »šutra idemo na izlet«, »deco, večera!«, »gledaj šta ti je doneo Božić-Bata!«, »kupili smo lepu kuću«... Ukratko, svakom zavidim i već mi godi bol. Efraim sa mnom deli maces a ja ga ujedem za ruku. Njega ruka više ne boli, ali meni zubi još uvek bride. Jedan lekar mi kaže da je to kod mene hronično, da ta boljka može da se zaleči, ali da nikad ne može da se izleči...

Mika Lektres

...I taj prijatni honorar mi prosto gori u džepu. A imam jednu neobičnu naviku: kad god dobijem honorar, ja osetim neodoljivu želju da odem kod berberina na podšišavanje, jer sam u takvim prili-

kama uvek zarastao kao divljak. Onda se gledam u ogledalu i uživam u sebi. Sticajem takvih prilika, nalazim se na Obilićevom vencu koji se više ne vidi od automobila, prolazim kroz stari pasaž s namerom da odem u Knez Mihajlovu ulicu i da u »Fontani« kupim za tri hiljadarke jednu pljosku engleske rakije sa slikom onog dendija Džonija što vedar šeta po svetu. No, u pasažu, s leve strane, ugledam jednu poznatu, malo uvučenu, neupadljivu berbernicu. Tolike godine prolaziš pored nje i ne primećuješ je! Prosto si je otpisao, kao staru igračku. Kao muško dete sa idiotskim šiškama sedim u toj berbernici na kaligarijevskoj stolici: na vrh jednog belog čadora natakuta moja glava s kojom brica radi šta hoće: gura mi je levo, desno, polulevo, napred, nazad, kao retrovizorsko ogledalce. On to sad opet čini sa mojom prilično izmenjenom glavom i spolja i iznutra, ali glavom u kojoj se vidi, kao i u svakom retrovizoru, jedno zbivanje otpozadi, jedna živa slika što ostaje iza nas, ali se ipak menja, jer »nešto prolazi« i u suprotnom smeru! To prolazi iza nas, u nama i ispred nas, a mi istovremeno prolazimo kroz sve te tri slike; povezujemo ih, svako na svoj način; zapetljavamo ih, svako na svoj način, i raspetljavamo ih, svako na svoj način. Nešto od starog Beograda otkriješ u novom Frankfurtu, nešto od starog Frankfurta u Novom Beogradu. Pišemo istorije, brišemo istorije, čas tvrdimo da je njegovo veličanstvo zaklalo njeno veličanstvo, čas obratno, kao da je važno ko je koga zaklao; ovde je jedino važno to, da klanje nije zdrava stvar; naročito kad je reč o ljudima. I tako, posredstvom berberinovih ogledala koja se beskonačno ogledaju jedno u drugom, vidim u svom retrovizoru isti ovaj pasaž sa malo drukčije odevenim ljudima, sa malo drukčijim mirisima i rasporedom šarenila radnji. Iznad jednog dućana u pasažu ugledam firmu sa naslikanom zmijom zvanom boa konstriktor, a iznad zmiije naziv: *Lektres*. To je poznata beogradska prodavnica (sa radionicom) elegantnih (i skupih) ženskih cipela Mike Lektresa! Gledam pastoznog Miku s debelim nosom kako svojom šapurdom stručno hvata moju tetku za gležanj; tetka malo uzdrhti a Mika joj obuva jednu cipelicu od zmijske kože... Šta je sa Mikom Lektresom? — iznenada pitam starog berberina. On me začuđeno pogleda, u ogledalu, blago se osmehe i diskretno uzdahne: Mika počiva u miru — u Izraelu. I žena pored njega. Ali nešto pred smrt, Mika skokne do Beograda, nekoliko puta prođe kroz stari pasaž, zastane na jednom mestu; nekoliko puta prošeta Knez Mihajlovom ulicom, nikom se ne javi — jer nikog poznatog više nema, i vrati se u Izrael da umre...

Edi

...U Realci, u prvoj klupi našeg odeljenja, sedi Edi Davičo. Lep dečak s naočarima u tankim ramovima od nekog plemenitog metala. Lice mu čisto, belo, kao napuderisano. Kad prođeš pored njega, osetiš miris čistoće. I dah mu mirišljav. Čutljiv dečak. Petičar. No drži se kao da mu te petice smetaju. Tačnije: on je takav.

Ja imam utisak da je Edi zalutao u naš razred, da je, zapravo, nekom greškom prebačen u naš treći iz petog, ali da to njemu ne smeta. Ima divnu kožnu torbu. Sva blista. Edi ima knjigu koja je meni potrebna, ali nepristupačna. Dođi kod mene, pozajmiću ti je. Kratko. Penjem se uz čiste stepenice kuće u Uzun-Mirkovoj ulici gde Edi stanuje. U ragastovu vrata opet ono staklence. Otvara mi jedna devojka s belom keceljicom a iza nje izviruje jedan ljubopitljiv klinac. Zovu ga Loni. To je Edijev mnogo mlađi brat. S njim neću ni da razgovaram. Edi mi odmah pruža knjigu. I knjiga čista kao Edi. Blista. I stan blista. Oseća se reski miris nekog jela. Mi to ne kuvamo. Knjigu ću mu vratiti čim je pročitam. Jedva čekam da je pročitam. Da mu je i pre vremena vratim; da Edi vidi da sam i ja dečak od reda, ali i da ponovo zavirim u tu prijatnu kuću od reda u kojoj se čuje govor na raznim jezicima. Privlači me red. Valjda zato što živim u neredu, u jednoj razvalini od sobetine za izdavanje u onoj sumornoj zgradi do Kolarčevog u kojoj je jedina značajna ličnost fotograf Pijade, čiji se studio nalazi u parteru, u dnu hodnika s kantama za đubre. Na svakom spratu zajednički klozet. Jedini red u toj kući je pred klozetom. Kupamo se kod Krsmanovića. Ali i to retko. Košta. Imamo i jedan umivaonik s plehanim lavorom i bokalom... Edi je zamišljen momak. Ja napuštam Realku, ali srećem Edija. Zdravo! Zdravo. I to je sve. Želim da mu se približim. Ali nešto mi smeta. Ne znam šta. Ne kod njega. Kod mene. Ja se i ljudima i stvarima uvek samo približavam, ali uvek me i nešto spreči da im pridem sasvim blizu. U osmom razredu Edi nosi kačket i neke plave, radničke pantalone. Sada je mnogo živahniji nego ranije. Lep mladić. Pаметan mladić. Viđam ga na Kalemegdanu u grupicama vršnjaka. Vode neke oštre diskusije, u pola glasa. Edi vodi glavnu reč. Ima čvrste temelje. Kao da se odriče nečeg prijatnog, udobnosti. Kao da je pre vremena ostareo. Zbunjuje me. Ja se sve vreme trudim da izgledam čist i uredan kao on u nižim razredima, a kad u osamnaestoj, na razne načine, to i postignem, kad izgledam kao monden, on izgleda kao radnik. Nemci ga zverski ubijaju...

Žaki

... Svi klinci imaju nekog svog heroja kome se dive i čije mesto žele da zauzmu. Jedan od takvih mojih heroja je Glazer, čuveni golman BeSK-e! Na голу se praćaka kao riba u vodi. Ja ga imitiram na poljančetu i čvrsto sam uveren da sam Glazer. Čak počinjem i da ličim na njega. Klinci me zovu Glazer. I ja sâm, kad pričam o nekom događaju kao što je, na primer, čoporativno odlaženje na plažu kod Šest topola (obično kod Trninića, ređe na Smiljevo), pričam ovako: »Skoči brat na trojku i priflasteriše joj se na zadnjicu kao takseña marka. Ej, Glazeru! Napravi i meni malo mesta, Glazeru! — viče za mnom zadihani Šule...« I tome slično. Ali dok na korzou prolazim pored pravog Glazera — kao da prolazim pored boga Savaota:

nešto mi se zgrči u stomaku koji se nalazi negde oko Glazerovih kolena! I sanjam Glazera. U Glazera verujem! U Glazera sam zaljubljen kao u žensku (mada sam tu žensko više ja sâm). Glazer mi je i stariji brat — zaštitnik i mama i tata i najbolji drug i onaj dobri div iz Vajldove priče koji me dobroćudno skida sa svog klupskog drveta na kome rastu najbolji futbali — »ledice«! ... A kad mi moj školski drug iz Dečanske ulice, Žaki Beraha, sin jednog imućnog kolektora lozova Klasne lutrije, u poverenju (svečano) saopštava da je njegova starija sestra (zlatokosa lepotica u koju sam, potajno, takođe zaljubljen — opet više kao žensko) verenica — Glazeroval! — učini mi se da se obeznanjujem. Sve mi se vrti u glavi kao na ringišpilju. Čudna neka konfliktna osećanja u mojoj mladjoj duši: zaljubljen sam i u Glazera i u njegovu verenicu! Ali sad počinjem još više da cenim i Glazera i Žakijevu sestru i samog Žakija. Ta njihova sprega je u mom pubertetskom srcu nešto kao sparivanje bogova uz grmljavinu. A ja, šta sam ja u svemu tome? Paćenik. Jedino mi ostaje da se noću, u snu, identifikujem sa Glazerom, da se bacam i na loptu i na njegovu verenicu i da uživam u tuđoj sreći kao najobičniji parazit koji, u stvari, skuplja samo mrvice sa bogataške trpeze. Dođi danas po podne kod mene, kaže mi Žaki i tiho doda: dolazi i Glazer! Meni klekaju kolena. Žaki to primećuje i raste u mojim očima. A ja se u strahu pitam, kako da iziđem pred Glazera i njegovu verenicu kad imam onako prljave snove u glavi? Pocrvenim. Ali ipak dođem. U jednoj fotelji sedi moj bog i razgovara sa Žakijevim roditeljima. Srećna porodica. Verenica služi limunadu sa slamčicama. Glazer prihvata čašu, ali je nezgrapno uhvati i svu limunadu prospe sebi u krilo! Užas! Kao da se oneredio. Zar Glazeru to da se dogodi?! I krivo mi je i milo u isto vreme. Međutim, polako otkrivam još nešto u sebi: kao da iščezava neki dragoceni deo moje duše; kao da su mi još više nabrekle žile na šakama, kao da ima više malja u mojim nausnicama ... I baš tada, kad smo maštali o novim danima koji nas očekuju, o prvoj mladosti — Žaki se baca, kao Glazer — sa petog sprata jedne mračne nemačke zgradurine. Dole, na betonu, leži moj drug Žaki nepomičan, kao da spava u svojoj sobi u koju me njegova majka pušta »da probudim lenjivca, jer vreme je za školu ...«

Doktor Finci

— Slabe su vam te današnje plombe! — kažem zubnom lekaru koji me u Domu narodnog zdravlja već ne znam po koji put muči svojim teškim čeličnim, poniklovanim alatom: udara me njime po zubima kao da sam mrtav, a ja imam utisak da mi je glava od nekog nervoznog mermera načinjena. »A šta biste vi hteli?« — pita me on polušaljivo. »Da vam u šupalj zub stavim malo mesečeve prašine? Kažu da je jako lekovita. Ali skupa. Ona sve ubija: i karijes i bakterije i ljude«. — Pogledajte ovu plombu! — kažem ja njemu i rukama

razvučem usta koja mi je on već dobro razlabavio. — Ta plomba je, prijatelju moj, vaša vršnjakinja: vi imate trideset godina, ona ima trideset godina! Ali ona još uvek stoji čvršće u mom zubu nego vi na ovoj planeti. »Ko vam je to stavio?« — zamišljeno (uz prećutno odobravanje), sa okruglim ogledalcetom u ruci, pita me noviji zubni lekar. Kažem mu ime tog doktora, ali ono njemu, očigledno, ništa ne znači. On samo klimne glavom i nastavlja da svrdla po meni. Sada još žešće. A ja priželjkujem onu laku ruku doktora Fincija koji mi stavlja prvu plombu u mom životu. Dan je sunčan, proletnji. »Gotovo!« — kaže doktor Finci. »Zar već gotovo?« — iznenadim se ja iskreno; ustajem i zamišljam sebe kako se sada bez griže savesti ljubim s devojkom na kalemegdanskoj klupi. Dah mi miriše na tamjan i izmirnu. Lak sam kao dah. Dah proleća me prožima. Na druga, sporedna vrata, u ordinaciju bojažljivo ulazi doktorova žena. Izvinjava se. Deci je za školu potreban neki novac. Doktor Finci se blago osmehne i iz džepa svog belog mantila vadi jednu hrpu izgužvanih novčanica. Biću zubni lekar! — pomislim ja. Golmani su me razočarali. Zubni lekar i pomaže ljudima i ima para i ima zadovoljnu, srećnu porodicu, srećan brak, srećnu decu... Prođe jedan nemački kamion. Jeste li čuli da su Nemci pobili celu Fincijevu porodicu: i ženu i decu? Njega nisu mogli, jer on je, iako Jevrej, naš oficir u zarobljeništvu. Ima sreće! Ima sreće?! Opet ta sreća što prati zubne lekare. Nikad neću biti zubni lekar... Prođe jedan naš kamion sa omladincima koji nose transparent: »Na prugu!«. Jeste li čuli da se doktor Finci vratio iz zarobljeništvu? Zatekao praznu kuću. Propao je. Ni blizu više onaj krasni čovek. Kažu da se vratio u svoju staru ordinaciju. Opet radi, da bi zaboravio... I ja, sav srećan, krenem u staru ordinaciju mog dobrog doktora Fincija. Karijes zvani okupacija pojeo mi je nekoliko zuba. Treba ih popraviti, ili izvaditi. Što ne valja treba da se vadi. A doktor Finci ima najlakšu ruku. Dan je opet sunčan, proletnji. Penjem se uz poznate stepenice. Zaustavljam se pred poznatim, malo posivelim, vratima ordinacije doktora Fincija. Zvonim. Niko mi ne otvara. Još malo pričekam. Pritisnem kvačku. Vrata se otvore. Zaškripe. U čekaonici nema nikoga. Prazna čekaonica nije čekaonica, pomislim. Malo postojim. Krenem ka vratima ordinacije. Kucnem. Niko ne odgovara. Osmelim se i polako otvorim vrata ordinacije. Tu zateknem doktora Fincija — obešenog o jednu kuku na zidu. Obesio se svojom sopstvenom, lakom rukom. I dok ga gledam i osećam kako ta jeziva slika nekako sporo dopire do mojih moždanih ćelija, stigne pa se vrati, jer nešto se u meni protiv tog prizora buni, neće da ga primi; i dok polako shvatam šta vidim, neki dečak, duboko skriven u meni, počinje da jeca i ja priželjkujem da se opet otvore ona sporedna vrata, da se na njima opet pojavi snebivljiva, ali srećna i zadovoljna žena dobrog doktora Fincija i da ga ljubazno zamoli za nešto novca koji je potreban njihovoj deci...